

ოსმალთა ბატონობის გავლენა აჭარაზე

აჭარის მუზეუმის, ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის მუზეუმში

დაცული მასალების მიხედვით

Ottoman influence on Ajara

according to the materials preserved in the Khariton Akhvledian

Museum of Adjara

ქეთევან დეკანაძე

*სსიპ აჭარის მუზეუმი, ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის მუზეუმის
მეცნიერ-მუშაკი; ბსუ დოქტორანტი, ისტორიის უფროსი მასწავლებელი.*

Ketevan Dekanadze

LEPL Ajara Museum, Khriton Akhvlediani State Museum,

PhD student

DOI: <https://doi.org/10.52340/gmg2023.01.17>

აბსტრაქტი: საქართველო თავისი ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობის, მასზე გამავალი მნიშვნელოვანი სავაჭრო გზებისა და მდიდარი ბუნებრივი რესურსის გამო, ყოველთვის ექცეოდა სხვადასხვა დამპყრობელთა ინტერესებში.

საქართველო ვერც ოსმალთა აგრესიას გადაურჩა. ქართველი ერი არც ერთ მტკაველ მიწას უბრძოლველად არ თმობდა, მაგრამ მტრის სიმრავლემ, ფეოდალთა სეპარატიზმა განაპირობა მათი დამარცხება. მრავალსაუკუნოვანმა ბატონობამ ცხადია, თავისი კვალი დაამჩნია და გავლენა იქონია აჭარის ყოფასა და კულტურაზე.

ამ პროცესებს კარგად წარმოაჩენს აჭარის ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის მუზეუმში დაცული მრავალფეროვანი ეთნოგრაფიული მასალა. სწორედ ამიტომაცაა ჩვენთვის საყურადღებო ხარიტონ ახვლედიანის მუზეუმში არსებული აჭარული სამოსი, რომელიც ნათლად ცხადყოფს ამ პერიოდში მიმდინარე პროცესებსა და შედეგებს. აღსანიშნავია, რომ ამ დროის აჭარული სამოსი ბევრად მრავალფეროვანია.

მიუხედავად ჩვენი ქვეყნის ურთულესი ისტორიული პირობებისა, აჭარამ თავისი განვითარების მანძილზე შეძლო საკუთარი ტრადიციების, მხატვრული ინდივიდუალობისა და ზოგად-ქართული იერის შენარჩუნება, თუმცა უცხო ქვეყნის გავლენა აშკარაა.

ცხადია, ოსმალთა გავლენა ცხოვრების სხვადასხვა სფეროზე გაცილებით ფართოა, თუმცა ის ცალკე კვლევა-ძიების საგანია.

საკვანძო სიტყვები: იაზმა, ჩადრი, ფესი თეფელული, დუვალი და ვალა, ჩათხი, თორი,

ჩათაკა, ელეგი, ფეშტემალი, ზუბუნ-ფარაგა, იჩლუღი, სიხმა, ჩაქურა, ყაბალახი, იახა.

Abstract: Due to its favorable geographical location, important trade routes passing through it, and rich natural resources, Georgia has always been in the interests of various conquerors.

Georgia did not escape the aggression of the Ottomans. The Georgian nation did not give up any painful land without a fight, but the abundance of the enemy and the separatism of the feudal lords led to their defeat. Centuries-old domination obviously left its mark and influenced the life and culture of Adjara.

These processes are represented by the diverse ethnographic material preserved in the Khariton Akhvlediani Museum of Adjara. That is why the Adjarian clothes in the Khariton Akhvlediani Museum are of particular interest to us, which clearly demonstrate the processes and results of this period. It should be noted that the Adjarian clothes of this time are very diverse.

Despite the most difficult historical conditions of our country, Adjara managed to preserve its traditions, artistic individuality and general Georgian look throughout its development, although the influence of foreign countries is obvious.

Obviously, the influence of the Ottomans on various spheres of life is much wider, although it is the subject of a separate study.

Key words: Yazma, Chadri, Fes Tefelugh, Duval and Vala, Chatkh, Tori, Chataka, Eleg, Feshtemal, Zubun-Faraga, Ichlugh, Sikhma, Chakura, Kabalakh, Yakha.

ქართული ეროვნული სამოსი ქართველი ხალხის მატერიალური კულტურის ის მნიშვნელოვანი ელემენტია, რომელიც პრაქტიკული დანიშნულების გარდა უშუალოდ უკავშირდება ადამიანის სოციალურ და ქონებრივ მდგომარეობას, მეურნეობრივ საქმიანობას. ტანსაცმელში ასახულია ყველა კუთხის ისტორიული ბედის თავისებურება.

ეროვნული სამოსი საუკუნეების მანძილზე იქმნებოდა და ამავე დროს სერიოზულ ცვლილებებს განიცდიდა, როგორც ბუნებრივი განვითარების საფუძველზე, ისე მეზობელ ხალხებთან ურთიერთობის შედეგად. ქართულ ეროვნულ ჩაცმულობაში თავისი ადგილი უჭირავს აჭარულ ტანსაცმელს, რომელიც გახლავთ ქართული სამოსის ადგილობრივი სახეობა და მასში კარგადაა ასახული კუთხის ისტორიული ბედის თავისებურება. ოსმალთა თითქმის სამ საუკუნოვანმა ბატონობამ გარკვეული კვალი დააჩნია აჭარის კულტურისა და ყოფის თითქმის ყველა სფეროს: ტანსაცმელს, ტრადიციებს, საკვებს, ეტიმოლოგიას, არქიტექტურას.... მიუხედავად ჩვენი ქვეყნის ურთულესი ისტორიული პირობებისა ამ კუთხემ თავისი განვითარების მანძილზე შეძლო საკუთარი ტრადიციების, მხატვრული ინდივიდუალობისა

და ზოგად-ქართული იერის შენარჩუნება, თუმცა უცხო ქვეყნის გავლენა აშკარაა.

აჭარული ჩაცმულობის შესახებ მნიშვნელოვანი ცნობებია დაცული ქართველი და უცხოელი მეცნიერების, მკვლევრებისა და მოგზაურების ნაშრომებში.

საყურადღებოა აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის თაოსნობით 1935-36 წლებში შეკრებილი მასალები. აჭარაში მოპოვებულმა **[1933 წ. ექსპედიცია]** ახალმა ეთნოგრაფიულმა ცნობებმა საფუძველი ჩაუყარა შემდგომი ყოფისა და კულტურის კვლევის განვითარებას.

აჭარაში ქალისა და მამაკაცის ჩაცმულობის შესახებ ინფორმაცია ასევე გვხვდება XIX საუკუნის მოგზაურ-მკვლევართა ნაშრომებში. მათგან აღსანიშნავია: დ.ბაქრადის «არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში», გ. ყაზბეგის «სამი თვე თურქეთის საქართველოში», თ. სახოკიას «მოგზაურობანი», ჟ. მურიეს «ბათუმი და ჭოროხის აუზი», ზ. ჭიჭინაძის, ა. ფრანკელის და სხვათა ნაშრომებში.

აჭარული ჩაცმულობის შესახებ საყურადღებო ცნობებია თავმოყრილი ჯ. ნოღაიდელის ნაშრომში- „ეთნოგრაფიული ნაშრომი აჭარელთა ყოფა ცხოვრებიდან“ აჭარელთა ყოფის ადათ-წესების აღწერისას ავტორი იძლევა საქორწილო თავსაბურავის ელემენტებისა და მასთან დაკავსირებულ წეს-ჩვეულებათა დახასიათებას **[ნოღაიდელი, 1955: 15]**. აჭარული სამოსი ეთნოგრაფიულად შეისწავლა - „ხალხური ტანსაცმელი აჭარაში“ ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატმა იზოლდა სამსონიამ **[სამსონია, 2005:10]**.

ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის მუზეუმში დაცული აჭარული სამოსი საყურადღებოა ჩვენთვის იმ თავლსაზრისით, რომ იგი ოსმალთა ბატონობის დროინდელია და გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის ოსმალთა გავლენის შედეგებსა თუ მასშტაბურობაზე. თუმცა აქვე აღსანიშნია ტანისამოსის ის სახეები, რომლებიც იმ დროს იყო გავრცელებული, თუმცა მუზეუმში არ გვხვდება. ასეთებია: **ჩათხი**: ქალის პირბადე. იგი აჭარაში მაჰმადიანური რელიგიის გავრცელების პარალელურად შემოვიდა **[სამსონია, 2009:418; ვარშალომიძე, 1986:125; ჯავახიშვილი, 1962:18]**. **ელეგი**: თურქული სიტყვაა, ელეგი უსახელო საზაფხულო ქალის წელზევითა სამოსი იყო. **იჩლუდი**: თურქული სიტყვაა და შიგნით ჩასაცმელ სამოსს ნიშნავს. იგი შეძლებული ქალის ცასაცმელი იყო **[ნოღაიდელი, 1935: 323]**. **იახა**: თურქული ენიდან შემოსული ჩანს და ნიშნავს „საყელოს“ - გადმოკვეცილ საყელოს. იახა ზუბუნის საყელოს ერქვა (ზუბუნი-ჩოხის შიგნით ჩასაცმელი ზედატანია). ფეხსაცმლიდან აღსანიშნავია ფოთინი. **ფოთინი**: ყვითელი ტყავისგან იკერებოდა. ფოთინი ფრანგულისიტყვაა და ნიშნავს ყელიან ფეხსაცმელს. შემოსულია თურქულში, თურქულიდან კი აჭარაში გავრცელდა **[სამსონია, 2009:419]**.

ოსმალთა ბატონობის დროს გვხვდება ქალის ტანისამოსის შემდეგი სახეები: თავსაბურავის ელემენტებიდან: ლეჩაქი, თავსაკრავი, თორი, თავსაჭირა, რომელთაც შემდეგში დავამატათ უცხოური სახელწოდებების ელემენტები: ფესი და თეფელული, დუვალი და ვალა.

წამოსასხამის ტიპის სამოსელია ჩადრი ანუ ჩარჩაბი. თავსაბურავის უცხო ელემენტების შემოჭრამ ხმარებიდან ვერ განდევნა ადგილობრივი თავსაბურავი. იგი ადგილობრივის გვერდით არსებობდა [სამსონია, 2009:417, სახოკია, გვათუა, 1970: 136, მახარაძე, 2017:67].

თავსაბურავებიდან აღსანიშნავია **იაზმა**. ის ლეჩაქის ქვეშ მოსახვევი თავსაბურავია. იაზმას ქალბატონები სახლში იხურავდნენ. მუზეუმში ინახება ვარდისფერი ფერის იაზმა, დოლბანდით, [აქმ. 1789, ეთნოგრაფიის განყოფილება, ინახება სკივრი N4.]. მასზე აღინიშნება ფოთლების, ყვავლებისა და ნახევარმთვარის გამოსახულებები. მცენარეული ორნამენტი დამახასიათებელია ადგილობრივებისთვის, ხოლო ნახევარმთვარის გამოსახულება კი არის გავლენა უცხო ქვეყნისა. აღნიშნული ექსპონატი მუზეუმში 1929 წელს შემოვიდა (სურ.11).

ოსმალთა ბატონობის დროიდან გავრცელდა ქალის თავსაბურავი, წამოსასხამი - **ჩადრი ანუ ჩარჩაბი**. იგი სპარსული წარმოშობის სიტყვაა და მუსლიმან ქალთა თავსაბურავს, ზეწარს ნიშნავს, რომელიც ქალის სახესა და სხეულს ფარავდა. ჩადრს ლეჩაქზე ზემოდან იხურავდნენ ისე, რომ ქალებს მხოლოდ თვალები უჩანდათ. იგი დანიშნული ან გათხოვილი ქალის სამოსის ძირითად ელემენტს წარმოადგენდა. იკვებოდა ხელით [სახოკია, 1950: 192-193]. მუზეუმში ინახება (აქმ. 19383/3, ეთნოგრაფიის განყოფილება, აქტი N28) აბრეშუმის ქსოვილის, ზოლებიანი ჩადრი. შემოსულია 1967 წელს, მოქალაქის ნ.დ. ბეჟანიძის მიერ (მახინჯაური). შედგება ორი ნაწილისგან. ინახება მუზეუმის ძირითად საცავში, ამჟამად ექსპოზიციაშია (სურ.8).

ფეჩე: ქალის პირსაბურავი, ბადისებურად ნაქსოვი. ჩადრთან ერთად იყო სატარებელი და მიზნად ისახავდა ქალის სახის დაფარვას. გავრცელდა მაჰმადიანობასთან ერთად. მუზეუმში ინახება ფეჩე, თავზე საბნევით (აქმ. 11310/2, ეთნოგრაფიული მუზეუმი), შავი ფერის, ბადისებურად ნაქსოვი, მუზეუმში შემოსულია 1946 წელს, 35 მანეთადაა შეძენილი, ამჟამად ექსპოზიციაშია (სურ:7).

ღუვალი და ვალა: ორივე ქალის საქორწინო თავსაბურავია. ძირითადად იყო თეთრი ან წითელი ფერის [სამსონია, 2009:419]. მუზეუმში ინახება (აქმ. ეთნოგრაფიული განყოფილება), თეთრი ფერის თავსაბურავი, რომელსაც ერთ მხარეს გაწყობილი აქვს სხვადასხვა სადღესასწაულო ლითონის აქსესუარები. (სურ.9, 10).

ფესი: ქალისა და მამაკაცის თავსაბურავი. მკვლევარები ზ.ჭიჭინაძე და თ. სახოკია აღნიშნავდნენ, რომ ოსმალთა პერიოდში აჭარაში ლეჩაქის მაგიერ შემოიღეს ფესი, ნიშნად მაჰმადიანობისა. **ფესი თეფელული**: თეფე თურქული სიტყვაა და მწვერვალს, ბორცვს ნიშნავს. ფესი თეფელული ლეჩაქის შიგნით სახმარი ნახევარსფეროს ფორმის ქუდი, რომელსაც მხოლოდ გათხოვილი ქალი ატარებდა. ზ.ჭიჭინაძის აზრით 1810-1820 წლებში ოსმალებს სურდათ აჭარელ ქალებში შემოეტანათ სხვადასხვანაირი ტანსაცმელი, მაგრამ მათი განძრახვა ვერ განხორციელდა. ერთხანს ქალები ფესის ტარებ ასაც შეაჩვიეს, მაგრამ ეს პროცესი დიდხანს არ გაგრძელდებულა. XIX საუკუნის 60 - იანი წლებისათვის აჭარელმა ქალებმა იუარეს ფესის

ტარება ჩადრქვეშ და მას აღარ ატარებდნენ [ჭიჭინაძე, 1913:118]. ფესმა ვერ შეძლო ხმარებიდან გადევნა ქართული თავსაბურავი - ლეჩაქი.

თორი: ადგილობრივია, იგი ლეჩაქის სამაგრი იყო, თუმცა აღინიშნება უცხო ქვეყნის გავლენა. მუზეუმში ინახება 1971 წელს შემოსული (აჭმ. 19850/2, ეთნოგრაფიის განყოფილება,) მუქი ლურჯი თორი, მრგვალი ფორმის, ლენტით. ხულოს რიყეთისა და დიოკნისის სოფლების საბჭოში მუზეუმის ექსპედიცი დროს შეგროვებული მასალებიდან. გაწყობილია წვრილი ქვების ქართული ორნამენტებით, ფერადი ციმციმებითა და ნახევარმთვარით. სწორედ ამ უკანასკნელ ორნამენტებში იგრძნობა ოსმალთ გავლენა (სურ.14, 15).

ჩათაკა: ქალის ზედა სამოსია. სიტყვა თურქული ენიდან შემოვიდა და ქურთუკს ნიშნავს. ჩათაკა 2 ნაწილისგან შედგება - წინა კალთისა და უკანა ერთი ქანისაგან. მას პატარა და მაღალი საყელო ჰქონდა. ჩათაკამ ისე მოიკიდა ფეხი, რომ სიხმა მთლიანად გამოდევნა ყოფიდან. [ვარშალომიძე,1986: სამსონია, 2005: 201; მახარაძე,2017:65] მუზეუმში ინახება (აჭმ.1610, ეთნოგრაფიის განყოფილება) 1933 წელს , 32 მანეთად ნაყიდი ჩათაკა. მიუხედავად იმისა, რომ იგი არ არის ადგილობრივი, მასზე ორნამენტები მცენარეული ხასიათისაა. იგი ინახება ძირითად საცავში. ამჯერად ექსოზიციაშია (სურ. 16).

ფეშტემალი (წინსაფარი): თურქულ-სპარსულიდანაა შემოტანილი და წინსაფარს ნიშნავს. ქალის ტანსაცმლის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია. იგი წელიწადის ყველა დროის განუყრელ ნაწილს წარმოადგენდა. მის გარეშე სახლიდან გასვლა ქალისთვის თითქმის სირცხვილად ითვლებოდა. იგი შინნაქსოვი უხეში ძაფისაგან იქსოვებოდა. მზადდებოდა სადედოფლო ფეშტემალებიც, რომელიც გამოირჩეოდა ხარისხითა და სილამაზით. მუზეუმში ინახება (აჭმ. 7674/2, ეთნოგრაფიის განყოფილება) აბრეშუმის, შავი ფერის, ნაკეცებით. ფერადი ძაფებით ნაქსოვი ბაღების სარტყელით. შექმნილია 1976 წელს, მერი ქათამაძისგან (სოფელი ჭვანა). (სურ.12)

აჭარის გეოგრაფიულ სინამდვილეში სამი ტიპის კაბა არსებობდა: ზუბუნ-ფარაგა, დატეხილი კაბა, ფორკა კაბა. ქვედა კაბას უფრო ფართო გამოყენება ჰქონდა ვიდრე მთლიან კაბას.

ზუბუნ-ფარაგა: ზუბუნი თურქული წარმოშობის სიტყვაა და ქურთუკს ნიშნავს. აჭარელი ქალის ჩაცმულობის ძველი ელემენტია. [გვათუა,1970:232; შალიკავა, 2010: 356; ჩოფიკაშვილი,1964:243; ბეზარაშვილი,1974:124; სამსონია, 2005:48]. ზუბუნ-ფარაგა სადა, მთლიანი ბოლომდე გახსნილი ქალის კაბის სახეობა იყო აჭარაში. მისი შეკერვა-ქონა ყველას არ შეეძლო. ზუბუნ-ფარაგა დატეხილმა კაბამ მთლიანად შეცვალა. მუზეუმში დაცული ეს ექსპონატი (აჭმ. N 1611, ეთნოგრაფიის განყოფილება,) ვარდისფერია. წელში ნაოჭდაყრილი, წინ გახსნილი. გეომეტრიულ ორნამენტებში კარგადაა წარმოდგენილი ქართული კულტურისათვის დამახასიათებელი ნიშნები. შემოსულია ხულოს რაიონი სოფელი ღორჯომიდან, 1933 წელს

(სურ.4)

აჭარელი ქალის ზედატანის ჩაცმულობაში ერთ-ერთი წამყვანი იყო სიხმა, რომელიც განსაკუთრებული გემოვნებითა და სიფაქიზით გამოირჩევა. მისი ორი სახეობა დასტურდება: გულამოჭრილი და გულდახურული. სიხმა ორნამენტებით გამოირჩეოდა. გვხვდება შემოქმედებითი მიდგომის ბევრი ვარიანტი. აღსანიშნავია, რომ სიხმა აჭარაში უცხო გარემოდან შემოიჭრა და ის არ არის ადგილობრივი. თუმცა მან განიცადა ცვლილებები ადგილობრივი ტრადიციების შესაბამისად. ეს გამოიხატება ქართული სამოსისათვის დამახასიათებელ წელზე გაწყობილ საგულე ნაწილის ქართული ორნამენტებით შემკობაში. მორთულობაში დომინირებს გეომეტრიული, ზომორფული სახეებისა და მოტივების ნაირგვარობა. გვხვდება ჯვარი, რომელიც ძველი ქართული ორნამენტია და წინარექრისტიანული ხანიდან მომდინარეობს. სწორედ ჯვარი განასხვავებს აჭარელი ქალის სიხმას, სხვა ქალის სამოსისაგან. ფერებს კი არჩევდნენ ასაკისა და გემოვნების მიხედვით [ციციშვილი, 1964: 211; ჩოფიკაშვილი, 1964: 187; ვარშალომიძე, 1986:218; მახარაძე, 2017: 64]. მუზეუმში არსებული აღნიშნული ექსპონატი (N 21814/2, ეთნოგრაფიის განყოფილება, აქტი N30) შემოსულია 60 მანეთად, მოქალაქის ჟუჟუნა ხილაძისაგან, სოფელი ნაღვარევიდან. არის შავი ფერის წელსზედა ჩასაცმელი სარჩულით. გულისპირი და სამაჯურები მოქარგულია ფერადი ძაფებით. მასზე კარგადაა ასახული ქართული კულტურისათვის დამახასიათებელი ელემენტები. წელზე გაწყობილ საგულე ნაწილში დომინირებს გეომეტრიული, ზომორფული სახეებისა და მოტივების ნაირგვარობა. გვხვდება ჯვარიც. სიხმა ამჟამად ექსპოზიციაშია (სურ.2).

ხელთემენა: იგი მზითვის ერთ ერთი-მთავარი ნივთი იყო. მას აჭარელი პატარძლები უფროსებთან მისალმების დროს ხელზე ივარებდნენ ნიშნად პატივისცემისა და სტუმართმოყვარეობისა. მუზეუმში დაცულია ხელთემენა (აქმ.911/3, ეთნოგრაფიის განყოფილება, აქტი N 7), შემოსულია 1980წ, ს.მ. ჭაღალიძისგან. (შუახვეი სოფ. ინწკირვეთი). გახლავთ აბრეშუმის ქსოვილის, ყვითელი, მართკუთხა ფორმის ქვებით გაწყობილი, ბოლოვდება ფოჩებით. მასზეც აღინიშნება მონეტები და მთვარისებრი ორნამენტები. ინახება მუზეუმის ძირითად საცავში, ამჟამად ექსპოზიციაშია (სურ.1).

ჩაცმულობის ერთ-ერთი მთავარი ატრიბუტი იყო **სამკაულები**. ქალბატონები ძირითადად იკეთებდნენ საყურეს, ბეჭედს, სამაჯურს, ქამარს, ჯილჯილს (ყელსაბამი), კორდომს (ქალისსამკერდე სამკაული). ადგილობრივი ნაწარმი გეომეტრიული და მცენარეული ორნამენტებით იყო გაფორმებული. ჩამოთვლილ აქსესუარებში იგრძობა ოსმალთა გავლენა. მათზე გამოსახული ნახევარმთვარე და მსგავსი ტიპის ფორმები სწორედ ამ პერიოდის გავლენას უკავშირდება. ხშირად შემოკქონდათ მზა თურქეთიდან.

მუზეუმში ინახება **გულსაკიდი ბეწკვზე**, სპილენძის, (აქმ.20150/1, ეთნოგრაფიის განყოფილება, აქტი N 6), შემოსულია 1976 წელს, ხასან იუსუფის ძე ფუტკარაძისგან, შუახვეის

რაიონისოფელი დღვანი. ძეწკვზე ასხმულია მრგვალი და თხელი მონეტები, ფილიგრამებულია წეთელი ფერის ქვებით. ამ ფორმით ჩანს გავლენა სამკაულებზეც (სურ.6).

ასევე აღსანიშნავია მუზეუმში დაცული **ლითონის ჩაჩო** (აჭმ.19322/2, ეთნოგრაფიის განყოფილება, აქტი N 18), იგი გახლავთ ქალის ტავის მორტულობის სამკაული, მრგვალი, ჯამისებური, რელიეფური, წრიული და ხვეული ორნამენტებით. ცენტრში ამობურცული კოპით. შემოსულია 1968 წელს მოქალაქის ქ.ა. შერვაშიძისაგან (ბათუმი), (სურ.5).

ამრიგად, ოსმალთა ბატონობის პერიოდში აჭარაში ქართველი ქალის ჩაცმულობამ განიცადა უცხო ქვეყნის გავლენა, თუმცა მოხერხდა ეროვნულისამოსისათვის დამახასიათებელი ნიშნების შენარჩუნება.

მამაკაცის („საკაცო“) ტანსაცმელი ქალის სამოსელთან შედარებით ერთფეროვნებით გამოირჩევა, გავლენაც შედარებით ნაკლებია. ტანსაცმელში შედიოდა: შარვალ-ახალუხი, ჩოხა, ქამარი, ფესი-პატარა ქუდი, ტყავის ქალამანი, შალის წინდები და სხვა.. თუმცა მამაკაცის სამოსშიც შეიმჩნევა ოსმალთა ბატონობის გავლენა. დ. ბაქრაძე თვის ნაშრომში „არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში“ ამბობს: „ბათუმს ბლომად ეტანებიან ჩურუქსუელები, აჭარლები და ლაზები. მათ ყველას ერთნაირად აცვია. მათ ტანსაცმელს შეადგენს თურქული თავსახვევი ანუ ჩალმა, მოკლე კურტაკი, ადგილობრივი მაუდის ვიწრო შარვალი და ფართო სარტყელი, რომელიც წელზე აქვთ შემოხვეული“ [ბაქრაძე, 1987:24].

ასევე ოსმალთა ბატონობის დრო ვრცელდება ფესი- მამაკაცის კონუსის ფორმის მრგვალი და მყარი ქუდი, ზემოდან შავი ფერის ძაფებით შეკრული და გვერდზე გადმოშვებული ფუსკული ჰქონდა დამაგრებული.

ყაბალახი: მამაკაცის თავსაბურავი იყო. მას ძირითადად მატყლისგან ამზადებდნენ. ყაბალახს 3-5 ადლი ქსოვილი სჭირდებოდა. დიდი მოწონება ჰქონდა ოსმალური სკალატისაგან შეკერილ ყაბალახს. ამ სახის ქსოვილი თურქეთიდან შემოჰქონდათ. მუზეუმში ინახება (აჭმ.22348/4, ეთნოგრაფიის განყოფილება, აქტი N12), შემოსულია მოქალაქის ქათამაძისგან, 1983 წელს. თეთრი შალის ქსოვილისგანაა შეკერილი, შეკეცილი აქვს კიდეებიკანტით და ფოჩით (სურ.13).

მთისა და ბარის ტანსაცმელი ერთმანეთისგან განსხვავებული იყო. ბარის ზონაში გავრცელებული იყო ჩაქურა. იგი ჩოხის ზედატანს წარმოადგენდა და წელს ზემოთ ჩასაცმელი იყო. სამოსის ამ სახეობის სახელწოდება დაკავშირებულია ჩაქვთან, სადაც პირველად დაუწყიათ ჩაქურას კერვა. მას შეძლებული პირები ატარებდნენ.

აჭარული **ჩაქურა** მეტად თავისებური თარგისაა და მსგავსი სხვა ყოფაში არ გვხვდება. ჩაქურა არ არის ადგილობრივი იგი დამკვიდრებულია უცხო კულტურის გავლენით. თუმცა შეიცავს ქართული ჩოხისთვის დამახასიათებელ ელემენტებს. იგი განიცდის სხვა კულტურის გავლენას, კერძოდ მისი უბე ძლიერ განიერია, ტოტები კი ვიწრო. უბესთან წელამდე ჩადგმული

აქვს მართკუთხა ფორმის ნაჭერი, რომელიც უბეს აძლევს დიდრულეს.უბის ქვემო ნაწილი ოვალურია. შარვალს უკანა უბეზე გრძლად დაყოლებული აქვს ათი ხელის დადება დაკეცილი შალის ნაჭრები. შარვალს ჯიბეები არ აქვს, შარვალს მუხლთან სარაჯები აქვს დაკერებული [ციციშვილი, 1964:289; სამსონია,1986:417, მახარაძე, 2017:68]. მუზეუმში წარმოდგენილია ჩაქურა (აჭმ.1075/1, ეთნოგრაფიის განყოფილება, აქტი N1) წითელი ფერის კომპლექტი, მაუდის ქსოვილისგან დამზადებული. შემოვიდა 1947 წელს მიქელაძე მარიამისგან (ბათუმი), ამჟამად ექსპონატი ექსპოზიციაშია (სურ.3).

აჭარაში სამოსი მნიშვნელოვან ელემენტს შეადგენდა ფეხსამოსი და ფეხსაცმელი. გავრცელებული იყო: წინდა, (ჭრელი წინდების სახეებია-თევზიფხა, ციცისკუდი, ნუშისგული, კუჭიანი..), პაიჭი, კარაჭინი, ქალამანი, წულა, ფოთინი, ჩილატანი,ზანკალი.

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე ჩვენ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ აჭარული სამოსი განვითარების თვალსაზრისით განიცდის უცხო ქვეყნის გავლენას და შეიცავს მთელ რიგ სპეციფიკურ ნიშნებს, თუმცა მიუხედავად ამ ცვლილებებისა იგი მაინც ინარჩუნებს ეროვნული კულტურისათვის დამახასიათებელ ძირითად იერსახეს.

დასკვნა: ქართული ეროვნული სამოსი საუკუნეების მანძილზე იქმნებოდა და ამავე დროს სერიოზულ ცვლილებებს განიცდიდა, როგორც ბუნებრივი განვითარების საფუძველზე, ისე მეზობელ ხალხებთან ურთიერთობის შედეგად. გავლენა უცხო ქვეყნებისა კულტურის თითქმის ყველა სფეროზე აისახა. წინამდებარე ნაშრომში ყურადღება გამახვილებული იქნა აჭარულ სამოსზე. მის განვითარება-ცვლილებებსა და გავლენის შედეგებზე.

ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია იმ სამოსზე, რომლებიც ოსმალთა ბატონობის დროს იქნა გავრცელებული და დაცულია აჭარის ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის მუზეუმში.

გავლენა ტანისამოსში აისახა სხვადასხვა სახით: ორნამენტებში, ეტიმოლოგიაში, დიზაინში.... ცხადია ეს ყოველივე ოსმალთა მრავალსაუკუნოვანი ბატონობის შედეგია. მიუხედავად დიდი ძალისხმევისა ქართველმა ერმა მაინც მოახერხა ეროვნული, ტრადიციული სამოსის შენარჩუნება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბატონიშვილი ვ., აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, თბილისი, 1941;
2. ბაქრაძე დ., არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში, თბილისი 1987;
3. ბეზარაშვილი ც., ქალის სამოსელი აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, თბილისი, 1974;
4. გვათუა ნ., ქართველ ქალთა ჩაცმულობა, თბილისი, 1970;
5. გვათუა ნ., ჩაცმულობის ისტორიიდან (ქალის ქართული ჩაცმულობა XIX და XX სს დასაწყისი) თბილისი, 1967;
6. ვარშალომიძე ჯ., ხალხური დეკორატიული ქსოვილები და ნაქარგობა (სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ყოფა და კულტურა XIII) თბ.1986;
7. ზუტენერი ა., აჭარლები, თბ.2007 წ;
8. მახარაძე შ., ტრადიციული სამოსი აჭარაში, მუზეუმის მაცნე IX, ბათუმი, 2017;
9. მური ჟ., ბათუმი და ჭოროხის აუზი, ბათუმი 1962;
10. ნოლაიძელი ჯ., ეთნოგრაფიული ნარკვევები აჭარელთა ყოფა-ცხოვრებიდან, თბილისი, 1935;
11. სამსონია ი., ტანსაცმელი და ჩაცმულობა (სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, აჭარა, II) ბათუმი 2009;
12. სამსონია ი., ხალხური ტანსაცმელი აჭარაში, ბათუმი 2005;
13. სახოკია თ., მოგზაურობანი, ბათუმი 1985;
14. ფუტყარაძე შ., ჩვენებურების ქართული, ბათუმი, 1993;
15. ქართველი ხალხის ეთნოლოგიური ლექსიკონი, აჭარა, ბათუმი 2019 წ;
16. ყაზბეგი გ., სამი თვე თურქეთის საქართველოში, თბილისი, 1995;
17. შალიკვაძე მ., უცხოელი მოგზაურები აჭარული ჩაცმულობის შესახებ, (აჭარის საარქივო სამმართველო), ბათუმი 2010;
18. ჩოფიკაშვილი ნ., ქართული კოსტიუმი (VI-XIV სს), თბ. 1964;
19. ციციშვილი ი., მასალები ქართული ჩაცმულობის ისტორიისათვის, თბ. 1964;
20. ჯავახიშვილი ივ., მასალები ქართველი ერის მატერიალური კულტურის ისტორიისათვის, ტ. III-IV, თბ.1962;

სურ. 1

სურ. 2

სურ. 3

სურ. 4

სურ. 5

სურ. 6

სურ. 7

სურ. 8

სურ. 9

სურ. 10

სურ. 11

სურ. 12

სურ. 13

სურ. 14

სურ. 15